

Potenciální rizika pro stabilitu EU – případ možného rozšíření o země západního Balkánu

Ing. Ivana Dostálová

Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.

Vědeckopopularizační konference

Evropská unie v nových podmínkách: kam směřuje její vývoj?

Brno, 7. dubna 2017

Projekt byl v období 1. 9. 2009 – 31. 8. 2012 spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky, od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Západní Balkán = země bývalé Jugoslávie bez Slovinska plus Albánie

- **Chorvatsko** – od července 2013 člen EU
- *Potenciálně kandidátské země:*
- **Bosna a Hercegovina, Kosovo**
- *Kandidátské země:*
- **Albánie, Černá Hora, Makedonie, Srbsko**

- Pozn.: *Slovinsko je členem EU od května 2004 – střední Evropa*
- *Kosovo vyhlásilo jednostranně nezávislost v únoru 2008*
- *z EU neuznaly: Kypr, Rumunsko, Řecko, Slovensko a Španělsko (obavy z požadavků na nezávislost ze strany menšin)*
- *ze zemí západního Balkánu: Srbsko a Bosna a Hercegovina (parlament části Republika Srpska odmítl pod hrozbou, že se srbská část Bosny a Hercegoviny na severu země odtrhne a připojí k Srbsku)*
- *nezávislost Kosova neuznalo ani Rusko (vliv v Srbsku), Ukrajina nebo Čína*

Západní Balkán je nejvýbušnějším regionem Evropy, jeho nestabilita trvá, geopolitická rizika jsou vysoká

■ **Rizika z přistoupení**

- Země bývalé Jugoslávie nemají mezi sebou vyřešené teritoriální spory, nefungují plně podle evropských standardů, silná korupce, organizovaný zločin, obchodování s lidmi, zbraněmi, drogami, nižší životní úroveň, větší rozsah neformální ekonomiky
- Vnitřní problémy západního Balkánu se mohou přenést na domácí scénu EU

■ **Rizika z oddalování přistoupení**

- Sílí frustrace občanů, mizí ochota vlád k reformám
- Mohou sílit vzájemné spory
- Obecně se posiluje vliv Ruska/Číny/Turecka/bohatých zemí Perského zálivu
- Čína nově investuje, poskytuje vládám půjčky na budování dálnic, modernizaci železnic, energetické projekty – nejsilnější vazbu má na Srbsko – Čína nezapomněla na bombardování čínské ambasády v Bělehradu v roce 1999 (NATO)

Napětí přetrvává mezi státy i uvnitř států, také s okolními státy EU

- Obyvatelstvo bývalé Jugoslávie je promíchané
- Existují národnostní, náboženské a etnické konflikty
- V *Albánii* žijí muslimové, katolíci, pravoslavní, cca 45% Albánců žije v sousedních zemích (*Makedonie, Kosovo, Řecko*)
- Současná politická krize v *Makedonii* – problémy s vytvořením vlády po parlamentních volbách, kde žádná ze stran nezískala jasnou většinu a sociální demokracie, která byla v opozici, se spojila se stranou zastupující albánskou menšinu (čtvrtina populace) a chce prosadit jako druhý oficiální jazyk albánštinu – protesty obyvatelstva, komisař Hahn uklidňuje situaci (EU na straně opozice, prezident nechtěl přistoupit na volbu)
- *Černá Hora* odhaduje, že na jejím území žije cca 500 občanů z dřívější Jugoslávie bez státní příslušnosti a je potřeba definovat jejich postavení
- *Srbsko* v lednu poslalo do Kosova vlak v barvách srbské vlajky s nápisem „Kosovo je srbské“. Podpora EU klesla, polovina obyvatelstva podporuje EU, druhá Rusko (bombardování Srbska jednotkami NATO v roce 1999 je stále citlivou záležitostí)
- Vysoká nezaměstnanost zvláště mladých v *Bosně a Hercegovině a Kosovu* (cca 40%) vede k odlivu mozků a radikalizaci – od 2012 odešlo 200-600 mladých mužů hlavně z *Kosova, Albánie, Bosny a Hercegoviny* bojovat za ISIS do Sýrie

Po vstupu Chorvatska do EU zbývá 6 zemí západního Balkánu

- EU se neobává, že by se obnovila válka na území bývalé Jugoslávie
- Předpokládá, že vyšší integrace zmírní míru konfliktnosti, ale kromě *Srbska-Kosova* (a nyní *Makedonie*), kde iniciuje dialog, je spíše moderátorem
- Po nástupu nové Komise v roce 2014 polevil zájem EU o integraci západního Balkánu
- příliv migrantů v roce 2015 a 2016 do EU západní Balkán destabilizoval – EU reagovala pomalu, nezvládla nápor uprchlíků – ze země EU – Řecka – se valily nekontrolovaně davy uprchlíků přes *Makedonii* do *Srbska* a Maďarska
- Země západního Balkánu stavěly na jižních hranicích žiletkové ploty, následovaly Maďarsko

EU se obává hlavně vlivu Ruska, který se může zvyšovat při evropské “*closed-door policy*“

- Nejsilnější vliv Ruska
- je v *Srbsku*, které má úvěry od MMF i Ruska, nakupuje zbraně v Rusku a neplánuje vstup do NATO
- Silný je i v *Černé Hoře, Bosně a Hercegovině*
- Obchodně jsou země západního Balkánu více provázané s EU, ale Rusko má silný vliv jako poskytovatel zemního plynu a zahraniční investor
- K sankcím proti Rusku, které přijala EU v několika krocích, se nepřihlásily:
- *Srbsko*
- *Bosna a Hercegovina*
- *Makedonie*
- Je zajímavé, že *Černá Hora* sankce proti Rusku podpořila a uchází se o vstup do NATO

Jean-Claude Juncker, předseda Evropské komise, projev „Setting Europe in Motion – Main Messages“ v Evropském parlamentu před zvolením do funkce, říjen 2014

- *„Co se týče rozšiřování EU, plně si uvědomuji, že to byl historický úspěch, který přinesl na náš kontinent mír a stabilitu.*
- *Nyní si ale Unie musí dát pauzu, abychom si daly věci do pořádku.*
- *To znamená, že v letech 2014 až 2019, až budu předsedou Komise, budou pokračovat probíhající jednání, zvláště se zeměmi západního Balkánu, které mají evropskou perspektivu, ale k dalšímu rozšíření EU v příštích pěti letech nedojde.“*

Česká zahraniční politika a západní Balkán, MZV, 2013

- *„Oblast západního Balkánu je nezpochybnitelně evropský prostor, který by měl směřovat do jádra Evropy, do oblasti stability, prosperity, demokracie, vlády práva a dalších hodnot, na kterých vznikla Evropská unie.*
- *Pevným a hlasitým povzbuzováním rozšiřujeme prostor, ve kterém platí obdobná pravidla, ekonomické prostředí je standardizované, právo je respektováno a vykonáváno.*
- *Vývoj Balkánu tímto směrem je ku prospěchu celé Evropy.“*

Lubomír Zaorálek, ministr zahraničí, po zasedání Evropské rady 6. března 2017, z internetové stránky ParlamentníListy.cz

- *„Je třeba zvýšit evropské angažmá na západním Balkánu, potvrdit proces rozšíření EU a nabízet konkrétní pomoc a asistenci zemím, jak ostatně činí Česká republika.*
- *EU se navzdory vlastním problémům musí nadále angažovat v této části Evropy, kde se spolurozhoduje také o naší bezpečnosti a stabilitě.“*

Edi Rama, premiér Albánie, z projevu na zasedání Národního registračního úřadu, leden 2017

- *„Jsme jedinou zemí v Evropě a zřejmě jednou z mála na světě, která nemá aktuální a spolehlivou evidenci obyvatel. Pokud někdo potřebuje zjistit adresu, nemůže ji vyhledat v žádném adresáři, musí pátrat a ptát se dalších lidí.*
- *Podle Národního registračního úřadu má Albánie 4,4 miliony obyvatel, my stále hovoříme o zhruba 3 milionech. Evidence podle trvalého bydliště neexistuje, přitom dochází k silnému přesunu obyvatel do zahraničí i v rámci země.*
- *Podle oficiální statistiky je v Albánii 1,3 milionu rodin a když vydělíme počet bytů a počet rodin, vyjde nám, že v jednom bytě žije 20 osob, což je nesmysl.*
- *V Číně vědí každý den přesně, kolik mají obyvatel, existuje evidenci, kolik jich včera zemřelo, kolik se jich narodilo. Když řeknete včera, myslí se včera, nikoliv poslední rok. Albánie to za posledních 26 let nebyla schopna spočítat. Je to nepředstavitelné, ale bohužel skutečné.*
- *Za takové situace může stát velmi obtížně poskytovat veřejné služby. Za takové situace je obtížné vybírat platby za spotřebovanou energii.“*

EU slíbila západnímu Balkánu na summitu Evropské rady v Soluni v roce 2003 evropskou perspektivu

- podmíněnou plněním podmínek
- ale v důsledku vlastních problémů (finanční krize, problémy jižního křídla, Brexit, nová americká administrativa, migrace) své integrační nadšení oslabila
- Přijmout západní Balkán do EU ?
- Odpověď - ANO, lepší pro EU i pro západní Balkán
- Druhá otázka - kdy?
- Až budou země připravené a EU bude ve stabilizované podobě s vyřešenými vlastními problémy
- V realitě to vypadá, že EU ztratila chuť přijmout země západního Balkánu před 2020
- Nyní si začala uvědomovat rostoucí rizika, chce být vřelejší a podporuje silnější regionální obchodní vztahy jako mezikrok k integraci do EU

Právní základ pro přistoupení k EU – článek 49 Smlouvy o EU

- Každý evropský stát, který uznává evropské hodnoty (úcta k lidské důstojnosti, demokracie, dodržování lidských práv, tolerance, solidarita, rovnost žen a mužů) a zavazuje se k jejich podpoře může požádat o členství v EU
- Zájemce podá žádost Radě
- Po ukončení přístupové procedury Rada musí jednomyslně rozhodnout po konzultaci s Komisí a po souhlasu Evropského parlamentu (většinou všech členů)
- Příprava na vstup není časově vymezena, ze strany EU zájemce získá jen ujištění o své evropské perspektivě, aniž by EU potvrdila předem
- Následnou smlouvu musejí ratifikovat podle svých ústavních pořádků všechny členské státy EU

Kodaňská kritéria – podmínka vstupu do EU

- Soubor obecně formulovaných požadavků, jejichž splněním je podmíněn vstup kandidátské země do Evropské unie.
- Kritéria přijata v červnu 1993 na summitu Evropské rady v Kodani
- *Politické kritérium*
- Existence stabilních domácích institucí, které garantují demokracii, právní stát, ochranu lidských práv a respektování menšin
- *Ekonomické kritérium*
- Existence fungující tržní ekonomiky,
- schopnost odolávat konkurenčním tlakům a tržním silám evropského trhu
- *Právní kritérium*
- Schopnost převzít závazky vyplývající z členství v EU (obsažené v tzv. *acquis communautaire*), včetně cílů politické, hospodářské a měnové unie

Rozhodovací asymetrie mezi členy EU a přistupujícími státy

- Státy EU mohou zablokovat přistoupení nového člena do EU již v procesu přistupování
- Mohou zablokovat udělení kandidátského statutu přistupujícímu státu, zahájení vyjednávání s ním v každé kapitole, případně ukončení vyjednávání každé kapitoly
- Mohou zablokovat přistoupení tím, že neratifikují Přístupovou smlouvu
- K úspěšnému zablokování stačí hlas jednoho členského státu

- ČR zvažovala zablokování přidělení statusu kandidátského států Albánii kvůli společnosti ČEZ, nakonec došlo k finančnímu vyrovnání
- Při přistupování ČR bylo napětí s Rakouskem při vyjednávání kapitoly o energetice (odpor Rakouska proti Temelínu)

Doba přístupu není dána

- Chorvatsko požádalo o vstup v roce 2003, vstoupilo k 1. červenci 2013
- Pokud by chtěl znovu vyjednávat Island, nebo pokud by Skotsko získalo nezávislost a usilovalo o vstup do EU, patrně by západní Balkán předběhly
- **Nejznámějším příkladem odkládání začátku vyjednávání - spor o jméno země Makedonie vs Řecko**
- Spor trvá od začátku 90. let – Republika Makedonie (název v makedonské ústavě), Bývalá jugoslávská republika Makedonie (oficiálně v OSN, MMF, SB, EU používání název ve zkratce FYROM)
- Řecko má severní provincii Makedonii, obavy o územní expanzi (chce jiný název - Severní Makedonie, Nová Makedonie.....)
- Řecko zablokovalo Makedonii vstup do NATO (v dubnu 2008 na summitu v Bukurešti oficiálně přijaty Chorvatsko a Albánie, Makedonii nebylo nabídnuto členství, protože Řecko několikrát avizovalo, že vstup zablokuje)
- Řecko blokuje od roku 2005 zahájení vyjednávání mezi EU a Makedonií (8x navrženo Komisí)
- Makedonie nazvala hlavní letiště ve Skopje „Letiště Alexandra Velikého“, má velkou bronzovou sochu na hlavním náměstí Alexandra Velikého atd.
- Přitom Řecko je největším investorem v Makedonii

Agenda přistoupení vyvolává spory mezi členy EU - Závěry Evropské rady v březnu byly přijaty jako Závěry předsedy Evropské rady

- Text Závěrů ER se v průběhu přípravy a jednání příliš nezměnil
- Problémem bylo znovuzvolení Donalda Tuska předsedou Evropské rady, proti kterému protestovala polská premiérka, a proto vetovala přijetí Závěrů Rady
- Text Závěrů byl tak podpořen jen 27 členskými státy a nezískal konsensuální podporu z důvodů, které se netýkaly jejich věcného obsahu

Pokrok při integraci zemí do Evropské unie, členem EU ze zemí západního Balkánu pouze Chorvatsko

	Oficiální žádost o vstup do EU	Evropská rada udělila kandidátský status	Začátek přístupových jednání	HDP per capita v roce 2005 – EU27=100 (MMF, World Economic Outlook)	HDP per capita v roce 2015 – EU28=100 (databáze Eurostatu)
Chorvatsko	Únor 2003	Červen 2004	Říjen 2005	50	58
Albánie	Duben 2009	Červen 2014	nezačala	22	30
Černá Hora	Prosinec 2008	Prosinec 2010	Červen 2012	31	42
Makedonie	Březen 2004	Prosinec 2005	nezačala	28	36
Srbsko	Prosinec 2009	Březen 2012	Leden 2014	32	36
Bosna a Hercegovina	Únor 2016	nemá	nezačala	25	28
Kosovo	nepožádalo	nemá	nezačala		

Základní hospodářské ukazatele (podle zimní prognózy Komise z 2017)
 hospodářská dynamika eurozóny 1,4% HDP, veřejný dluh 90,4 % HDP

	Albánie	Černá Hora	Makedonie	Srbsko
Reálná dynamika HDP v %	3,5	3,7	3,2	3,0
Míra nezaměstnanosti v %	14,5	17,4	23,2	14,3
Schodek běžného účtu v % HDP	-13,1	-22,7	-1,7	-4,2
Nominální rozpočtové saldo v % HDP	-2,2	-6,6	-3,2	-1,2
Veřejný dluh v % HDP	70,0	70,3	41,3	72,3

Index štěstí podle OSN

The World Happiness Report 2017 – březen 2017

- *Hodnotí se hospodářská úroveň, sociální transfery, střední délka života ve zdraví, svobodné rozhodování, míra korupce...*
- 1 Norsko, 2. Dánsko, 3. Island
- 23 Česká republika
- 73 Srbsko
- 77 Chorvatsko
- 78 Kosovo
- 83 Černá Hora
- 90 Bosna a Hercegovina
- 92 Makedonie
- 109 Albánie
- 152 Sýrie

Půjčky od Mezinárodního měnového fondu

- **Albánie** – půjčka 331 mil. euro na období únor 2014-únor 2017 – půjčku čerpala, splácí, program plní
- **Bosna a Hercegovina** – půjčka 553 mil. euro v období září 2016-září 2019, čerpá, splácí, nyní začínají kontrolní mise
- **Černá Hora** – nemá půjčku u MMF
- **Makedonie** – nemá půjčku u MMF
- **Srbsko** – půjčka 1,2 mld. euro na období únor 2015-únor 2018, nečerpá – preventivní linka, program plní

V gesci Ministerstva financí probíhá část přístupové procedury – země jsou připravovány na budoucí účast v dohledové proceduře EU

- Na jaře probíhá v rámci Rady ECOFIN tzv. **ministerský dialog se zeměmi, které se připravují na budoucí členství v EU, aby směřovaly k makroekonomické a finanční stabilitě, netrpěly nerovnováhami a byly dobře připraveny na budoucí účast v hospodářském dohledu a procesu koordinace hospodářských politik.**
- V případě Chorvatska se ukázalo, že vstoupilo ve stavu nerovnováh a krátce po vstupu propadlo do nápravných hospodářských postupů EU (postup při nadměrném rozpočtovém schodku).
- Proto je příprava posílena - od minulého roku probíhá v novém formátu – stejný postup se týká kandidátských i potenciálně kandidátských zemí.
- Hodnocení hospodářského vývoje a hospodářských politik je posíleno o sledování nerovnováh.
- Země předkládají do konce ledna programy hospodářských reforem, které obsahují makroekonomické, rozpočtové a strukturální politiky na tříleté období.
- Následně Komise posuzuje hospodářský vývoj a výhled s ohledem na reálnost makroekonomických a rozpočtových projekcí a udržitelnost hospodářských politik. Poté proběhnou examinační testy za účasti členských států a ECB a následně Rada vydá doporučení.

Hospodářská úroveň je velmi rozdílná, stejně jako postoj k reformám

- Nejvyšší hospodářskou úroveň má *Černá Hora*, nejnižší *Kosovo*
- Nejlepší hodnocení v hospodářské oblasti mívá Srbsko, nejhorší *Bosna a Hercegovina*
- Ve všech státech je silná euroizace, *Černá Hora a Kosovo* jednostranně zavedly euro. *Podle prohlášení Rady ECOFIN z roku 2000 to je v rozporu se Smlouvou, ale na druhé straně v roce 2007 Rada ECOFIN vydala prohlášení, že chápe „mimořádné okolnosti“ a situaci bude muset v budoucnu řešit. Další stanoviska nepřijala.*
- Země západního Balkánu mají vysokou nezaměstnanost, vysoký stupeň neformální ekonomiky, málo rozvinutou infrastrukturu, vysokou euroizaci ekonomiky, příliv přímých zahraničních investic je slabý, podnikatelské prostředí zatíženo byrokracií a korupcí

Doporučení pro hospodářskou politiku - Albánie

- Provádět fiskální konsolidaci
- Snižovat špatné úvěry
- Pokračovat v liberalizaci energetiky a plynárenství
- Posílit administrativní kapacity pro zajištění registrace pozemků a funkčnost katastru, zvláště jeho elektronické podoby do roku 2019
- Rozšířit opatření aktivní politiky zaměstnanosti, především mladých, žen a dlouhodobě nezaměstnaných

Doporučení pro hospodářskou politiku – Bosna a Hercegovina

- Zlepšit kvalitu veřejných financí, upravit veřejné výdaje, aby podporovaly růst
- Zlepšit kvalitu statistiky
- Řešit špatné úvěry
- Založit systematický koordinační mechanismus mezi všemi úrovněmi vlády
- Přijmout národní dopravní a energetickou strategii
- Posílit zaměstnanost zvláště mladých, žen a dlouhodobě nezaměstnaných

Doporučení pro hospodářskou politiku – Černá Hora

- Stabilizovat dluhový poměr (veřejných financí v procentech HDP), očištěný o kapitálové investice
- Snížit běžné veřejné výdaje
- Řešit špatné bankovní úvěry
- Zajistit nezávislý dohled pro plné otevření železničního a energetického sektoru
- Zlepšit účast mladých, žen a dlouhodobě nezaměstnaných na trhu práce, snížit jejich závislost na sociálních dávkách

Doporučení pro hospodářskou politiku - Makedonie

- Provádět fiskální konsolidaci, zajistit systematickou informovanost vlády o jejích nedoplatecích, podporovat veřejnými výdaji růst
- Snižovat špatné bankovní úvěry
- Stabilizovat právní prostředí
- Posílit aktivní opatření na podporu zaměstnanosti, zvláště u mladých, žen a dlouhodobě nezaměstnaných

Doporučení pro hospodářskou politiku - Kosovo

- Zlepšit kvalifikaci zpracovatelů makroekonomických a rozpočtových prognóz, posílit parlamentní dohled nad rozpočtovým plánováním, plněním a fiskálními riziky
- Zachovat podíl kapitálových investic
- Zabývat se příčinami vysokých nákladů úvěrů a špatným přístupem k finančním zdrojům
- Implementovat strategii boje s neformální ekonomikou
- Zvýšit energetickou bezpečnost
- Snižovat nezaměstnanost, zvláště malých, žen a dlouhodobě nezaměstnaných

Doporučení pro hospodářskou politiku – Srbsko

- Posílit fiskální konsolidaci
- Nalézt udržitelné řešení pro zbývající podniky ve státním vlastnictví
- Podporovat používání místní měny (strategie dinarizace)
- Vyvarovat se podsekávání veřejných výdajů na investice
- Zlepšit dostupnost úvěrů pro firmy
- Cíleně reintegrovat pracovníky, kteří se stali nadbytečnými po privatizaci státních podniků a zeštíhlování státní správy

Děkuji za pozornost